शिक्षा
साहित्यवार्ता

कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान

रवि शाक्य, इखाछें, यल

ऴोगु साहित्यय् बाखं

कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान

द्वेगः ... २

पिकाक	–	मय्जु उत्तरा सिंह
सफूया ह्ामा	–	पिकाक
देवः	–	ह्रदयराम सिंह
न्हापां	–	ने. सं. १०९७ ज्याः पुन्हि
थाकुथि	–	आर्ट प्रिन्टिङ्ग प्रेस, ज्याःबह्ाः, ये
मू	–	११५०

ख्रीगु साहित्यय् बाखं ★ कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान

खोगु साहित्यय् बाखं
(ने. सं. १०४७–१०७८)

थौं कन्हेया लिसलाः फसलाः जीवनय् बाखं साहित्यं लघु रूप काः वनीगु छुं आश्चर्य मखु । उकिं संक्षिप्त जीवनया नियमित कर्मय् यान्त्रिक तालं ब्वाँय् जुयाच्वंपिन्त चिचीहाकःगु बाखं विशेष आकर्षक व दिपाः थें जुल । बाखं वृहत जीवनया आंशिक सत्य खः । जीवन वृतान्तया विशृङ्खलित गथि बाखनय् ब्वनाच्वंगु दइ । ख्याःया तिकिप्वाः थें जीवन व जगतयात स्वइगु सूक्ष्मतम निरिक्षण बाखंया ज्या खः, वयाम्हरां सीमित प्रदेशयात नं थें बाखंया सूक्ष्मतम निरिक्षणय् नं सीमित जग–जीवन चित्रित जू । थथे जूगुलिं साहित्यय् बाखंया समृद्धि जुल । थ्वयागु न्हूगु शैली व शिल्प–गठनया समुचित आदर एवं विकास जुल ।

बाखं वैज्ञानिक युगया देन मखुसां बाखंया विकास तथा व्यापकता विज्ञानया युगय् हे संभव जुल । थौं कन्हे ला बाखंया मेमेगु न्हूगु ख्वाःपाः खने दयाच्वंगु दु । उन्नत भाषा व साहित्यय् बाखंया मेगु अंग तथा वयागु मेगु आधुनिकतम स्केच, शब्द चित्र, रिपोर्ताज आदिया रूपय् न्हूगु प्रयोग जुयाच्वंगु दु । खोगु

साहित्यय् जा आधुनिक बाखंया प्रयोग हे न्हूगु वस्तु जुयाच्वंगु दु। थुकें पुला वनेमकुनि – थ्वयागु सफलताया स्वकाय् थ्यने मफुनि। प्रयोग धयागु परिस्कृत रूप मखु। उन्नतावस्थाया निश्चित तर विविधतम शैली–प्रकार मखु। थ्वयागु तात्पर्य जुल नकतिनि ख्यलय् खने दयाच्वंगु चुलि ह्वयाच्वंगु वस्तु। मेगु शिक्षित भाषाय् बाखं प्रयोग मजुसे प्रयोगय् बाखं ह्वयाच्वंगु दु। थुकि यानाः बाखंया विविध सुन्दरतम स्वरूप, वयागु शैली प्रकार, टेक्निक, शरीर–गठन, रचना–विधानया सलंसः कलात्मक स्वरूप सफलता साथ निर्धारित जुजुं ह्वयाच्वंगु दु, न्ह्यानाच्वंगु दु। उकिं आःतक नं झीगु साहित्यय् बाखं प्रयोगात्मक अवस्थाय् तिनि। अथेला प्रयोग सदां जुयाच्वनी। तर बाखं हे प्रयोगय् लाना च्वनीगु मेगु हे खँ खः।

झीगु साहित्यय् बाखंनं लुतां चूगु तःदँ मदुनि। विभाषी साहित्यय् बाखं (कहानी) या चरण विकास व कलात्मक सौन्दर्यया सफल व विभिन्न स्वरूप खने दय् धुंकाः, गुलि लिपा झीगु साहित्यया देगः दुने थ्वयागु मूर्ति सम्म स्थापना जुल। तर थ्व मूर्तिया शिल्प – सौन्दर्य व रचना–कौशल थौं कन्हे तिनि आधुनिक कथा–साहित्य धाय् बःगु कथं पिलिक्क पालाक्क खने दया वल। च्यादँ न्ह्यः तकला बाखं धयागु हे शुन्य प्रायः। थ्वयागु कारण जा छगू खः मां भाय्या विकासय् सरकारं पःखाः दना ब्यूगुलिं दँ दँ तक थ्व भाषाय् साहित्य–रचना याय् मखन। मेगु थ्व भाषाय् च्वयगु अवसर प्राप्त जूसां आपाः यानाः भचा

च्वमित्तय्गु सज्य:गु कलम प्रयोग जूगुलि बाखं कलात्मक जुइ मफुत, बाखंया परिस्कृत व प्रौढ रूप खने मन्त । उकिं क्वीगु बाखं जक मखु, साहित्यया स्तर हे नं क्वथ्या:नि । 'बुद्धधर्म'● पत्रिकां सास: तया च्वंगु तथा 'धर्मदूत'● पाखें क्वीगु नं भाय् दु धका: विदेशीतय् न्ह्यः:ने न्हाय् तया: क्वें प्वालं स्वयाच्वंगु नेपालभाषायात 'धर्मोदय' (१०६८ ने. सं.) पत्रिकाया प्रकाशनं न्हूगु जीवन बिल । 'धर्मोदय' पत्रिकां हे आधुनिक नेपालभाषा साहित्यया जग स्वन । थ्व पिहाँ वय् न्ह्यः साहित्यिक रूप मदु, विकास मजू धयागु अभिप्राय मखु—अवश्य जुल तर व्यक्तिगत साधनाय्, अत्यन्त संकुचित रूपय्, धार्मिक जागृतिया विशेष ब: क्वया: । साहित्यया आधुनिक रूप जा 'धर्मोदय' पिहाँ वय् धुंका: तिनि खने दत । 'धर्मोदयं' हे भाषा व साहित्यिक उत्थानया सामूहिक चेतना हल । उकिं धायफु, आधुनिक साहित्यया आरम्भ व थ्वयागु ईतिहास नं विशेष याना: 'धर्मोदय' या जीवन नाप स्वानाच्वंगु दु । लिपा 'थौंकन्हे', 'नेपाल' थ्वयासिकं अक्व लिपा 'पासा' पत्रिकाया प्रकाशनं दुस्य: थनाबिल, दुग: क्वें बल्लाकल, आ: साहित्यया विविध रूप खने दया: ठोस व बिस्तृत जुजुं

●धर्मादित्य धर्माचार्यजुया सम्पादनय् बुद्ध सम्वत २४८९ (३० दँ न्ह्यः) पिहाँ वःगु पत्रिका

●सारनाथं पिहाँ वःगु बुद्धधर्म सम्वन्धी हिन्दी मासिक पत्रिका गुकी १९९८ विक्रमय् क्वीगु भाषा नं तःगु दु ।

दयाच्वन । अतःएव झीगु साहित्यय् आधुनिक कहानीया विकास नं 'धर्मोदय' पिदंसां निसें तिनि जुल धयागु शिगु धापू खः ।

थ्वे आधुनिक बाखंया आयु च्यादँ ञ्िदँ दत । राणातयगु शाशनय् सिकं भाषा सेवा यायगु क्षेत्र नं सरल जुल, विस्तृत जुल। भाषा विकास यायगु संसारया जातिय जागृति तथा सांस्कृतिक चेतन सरह झीके नं थ्व जागृति हा काल । थःगु प्राचीन साहित्य, संस्कृति, कलाया ऐतिहासिक प्रेरणां उत्साह बिल। थुकथं च्यदँ न्यादँ दुने झीगु भाषा व साहित्यया लँपु तबाला जुल । साहित्यय् विस्तृतता व प्रौढता वः लिसे साहित्यया विभिन्न अंगय नं कलापूर्ण प्रगति जुया वन । बाखं थ्वहे विकासया परिणाम खः ।

'धर्मोदय' पिहाँ वय् न्हचः नेपालभाषाय् दकलय् न्हापां पिदंगु पत्रिका खः 'बुद्धधर्म' । थुके अथवा थ्व भाय्याात नं थाय् बियातःगु 'धर्मदूत' पत्रिकाय् बाखं (आधुनिक कहानी) प्रकाशित जूगु खने दु । खः 'बुद्धधर्म' या बर्ष ३ ल्याः ३–४ गुली "विश्वन्तर राजकुमारया जातक बाखं" छपु क्रमशः छापे जूगु दु । तर "स्वस्थानी बाखं" तालगु अथवा बौद्ध "जातक कथा" ज्वःगु धार्मिक बाखं, साहित्यिक दृष्टि आधुनिक कहानी धाय् मफु । अथे जूगुलि शुद्ध साहित्यिक दृष्टि व आधुनिक कहानीया शैली, टेक्निक, रचना विधानया ल्याखं धायफु 'धर्मोदय' या प्रथम अङ्कय् प्रकाशित झी कवि चित्तधरजुया "पौ" बाखं हे झीगु साहित्यया सर्वप्रथम कहानी खः । तदनन्तर कहानीया बाः वल । अथे हे तुं सफूया ल्याखं नं दकलय् न्हापां बाख पुचः पिहाँ वःगु

नं चित्तधरजुया "खुपु बाखंचा" हे खः। थुकथं चित्तधरजुया कवि व्यक्तित्व आधुनिक कथाकार रुपय् नं ह्वल। थ्व बाखं फ्वगु कथा-साहित्यया भूमिका जुल।

हर्षयागु खँ धाय् अथवा विस्मादया च्वादँ ह्लचः पिहाँ वःगु व दकलय् ह्लापां पिहाँ वःगु थ्व "खुपु बाखंचा" या शरीर गठन तथा शिल्प कौशल व रूप स्तरं फ्वगु कथा साहित्य विशेष थाहाँ वने मफुनि, उल्लेखनीय विकास व परिवर्तन मजूनि। थ्वयागु तात्पर्य "खुपु बाखंचा"या स्तरय् मझ्र्सूसे फ्वगु कथा साहित्य चवकर नया च्वन धयागु मखु। आपालं भिन्नता वय् धुंकुगु दु–कथा बिस्तारय्, शैली स्वरुपय्, मोडलय्, विषयवस्तुया ल्यज्याय्, शिल्प कौशलय्। परन्तु विकास व उन्नतिया शिल्पकलाया तुलनात्मक दृष्टि स्वय् बलय् अज्याःगु उल्लेखनीय परिवर्तन अथवा स्पष्ट अन्तर मखना। गुरु गुरुया अशोकरत्न, धनबज्र वज्राचार्य, न्हुछेसुन्दर आदियाया बाखं व थौं कह्ने प्रकाशित जुयाच्वंगु बाखंया दथुइ गज्याःगु छुगू स्पष्ट अन्तर थथ्याः ववथ्याः खने दइ अथेहे "खुपु बाखंचा" व वर्तमान आधुनिक कहानी दाँजे यानाः स्वत धाःसा भाव व रूप पक्षय् साधारणतम भिन्नता खने दःसां उन्नतिया दृष्टि उलि महत्वपूर्ण विकास, विशेष उल्लेखनीय शिल्प प्रयोग जूगु दु धाय् मफु। थथे सामान्यतम भिन्नता व नवीनता अवश्य वःगु दु। अर्थात 'थौं' आदि बाखंया स्तर अनुसार मेमेगु प्रयोग जुया च्वंगु कथा शैली व शिल्प कला बेलिकं प्रौढ रूप कयाः थःगु थासय् पूवने मफुनि। थ्वहे अर्थय् थौं कह्नेया कथा साहित्य आरम्भिक

बाखंया थुखे उखे तिनि धयागु जिगु न्ह्यथना खः ।

अथेजा "खुपु बाखंचा" या बाखं व थौं कन्हे पिहाँ वयाच्वंगु बाखं आपालं दः, भिन्नता व परिवर्तन निगुलीसं खने दु–विषय वस्तुया ल्यज्याय् नं कहानी रचनाया स्वरूपय् नं । ह्लापा कहानीया थासा (विषयवस्तु) सीमित व छगू किसिम पूर्व निर्धारित थें जू । मानव समाज तथा जन जीवनया सम्पूर्ण विषयवस्तु बाखंया थासा जूसां बाखं हरेक विषय दुने दुहाँ वने मफु (आः नं विभिन्न विषयवस्तुयात बाखनय् ल्वाके मफुनि, अय् जूसां आः अज्याःगु प्रतिवन्ध मदु)। उकि बाखंया क्षेत्र नं चिकिधन, खामवन्दिया गुप्त संदेश थें लुकुबिनाः दुब्वःसा दुने थःगु बुलूगु ख्वाःपाः क्यनेगु सिबाय् मेगु उपाय मन्त । थथे जूगुलि ह्लापा–तथाकथित प्रजातन्त्रया न्ह्यः विषयवस्तुया दृष्टिकोणं स्वतन्त्र व विस्तृत मजुसे जीवनया छगू निगू चजः जक ज्वनाः कथाकारं थःगु बाखं सृष्टि याय् माल। विषयवस्तुया प्रतिवन्ध निर्धारित लँय् जक वने माली बलय् साहित्यया विकास जीवनया वृहत सत्यय् मजुसे आंशिक आधारय् जुइ । उकि मखा जुइ, न्हापा न्हापाया बाखंत प्रायः प्रेमादि, सेक्स, मृत्यु, मिलन विछोड आदि सीमित विषयवस्तुया थासाय् छगू बाखं ग्वयाः चित्रित जुयाच्वंगु–तर थज्याःगु विविध प्रयोगय् कलाया चमत्कारिकता ला अवश्य मनोहारी जू ।

थौं कन्हे वस्तुया ल्याखं न्हापाया सिकं कलाकार मुक्त जू । जीवनया विस्तृत सभ्यताया पुराचा न्ह्याब्लें नं, न्ह्याथाय् नं ह्वले फु । अथे हे समस्याया सिह– म्हुतु प्वालं जीवनया हरेक

क्षत्रय् नुना छ्वयत थें स्वयाच्वंगु दु । जीवन न्हापा थें सरल मजुसे स्वयाच्वंगु सुका गथि थें जटिल व भाराक्रान्त जुजुं वयाच्वन । उकिं कलाकार लेखकतय् न्ह्यःने वस्तु सम्बन्धी नाना विचित्रता गाक्क दु । अतएव कथा वस्तुया दृष्टि बाखं थौं कन्हे विस्तृत व जीवनय् भेलेपुना वइच्वंगु दु, व जीवनया नाना क्षेत्रय् दुहाँ वनेगु कोशिश जुयाच्वंगु दु । वर्तमान अवस्थाय् मानव जीवन, कीगु समाज सुका गथि सिकं समस्या पूर्ण जुयाः निला च्वंगुलिं थ्व सामाजिक सत्यताया गथि दयनेगु ज्या हे जीवनवादी बाखंया कला खः – थ्वहे वस्तु सत्यता विषयान्तरं अभिव्यक्त जूगु दइ । खला न्हापा नं कलाकारया ज्या जीवनया वास्तविकतायात व्यक्त यायगु, वयात सरल, सुन्दर, सुबोध व सुखकर दय्केगु खः । परन्तु थ्वहे ज्याया लँपु नं कालगति पाः वने धुंकल छायधाःसा न्हापाया सामाजिक सत्यता आः नं अथे तुं सत्य मजू, न्हापाया गुगु जीवन समस्या खः, थौं कन्हेया समस्या थें विस्तृत, अर्थमूलक मजू ।

थुकथं राजनैतिक व परिस्थितिया सामाजिक हेरफेर स्वरूप वर्तमान समाजय् अर्थमूलक संकष्ट हे जीवनया व्यापक समस्याया हा जूगुलिं आधुनिक रचनाय् थ्वहे अर्थमूलक विषयवस्तुं विशेष यानाः थाय् कया च्वन । साहित्यय् यथार्थता किवा जीवनय् प्रतिबिम्बित गतिशीलता विकास थ्वयागु हे कारण खः ।

रचना शैली अथवा टेक्निक सम्बन्धि बाह्य रूप वैगु विषय-वस्तुया आधारय् पाइ अथवा हिला वनी । विषयवस्तु रचनाया आधार खः– आसा । वस्तु व विचार सम्बन्धी स्वतन्त्र चेतनाया

अगाध भावं याना: कविताय् गद्य गीतया विकास जुल । थथे हे वैज्ञानिक युगं ह:गु लिमला: क्रमश: जीवनया अल्प समयं य.ना: आधुनिक कहानी साहित्यया उन्नति जुल, थुलि लोकप्रिय जुल । सारांश थ्व ख: कि भौतिक साधन व विचारधारा अनुरूप कथादसु हिलाबं लिसे उयागु बाह्य रचना–विधि, टेक्निक अथवा अभिव्यक्तिया माध्यम नं पाना वनी । शुरू अवस्थायागु व थौं कन्हे-यागु कहानी शैली गुलि भिन्नता खने दु, थ्व नं सामाजिक परिवर्तन व विचारधारया उथलपुथल अनुसार मनुसे मगागु परिवर्तन ख: ।

थुकथं चित्तधरजुया "खुपु बाखंचा" सिकं थौं कन्हेया प्रकाशित जुयाचवंगु बाखंया कथावस्तु व रचना–शैली स्वस्थ नवीन विस्तृत जीवन प्रति सत्तिना: न्हू न्हूगु कथं प्रयोगय् वयाच्वंगु दु । तर थ्व प्रयोग व विषयवस्तु हनेगु शिल्प–कौशलया प्रौढ तथा कलात्मक कालिगढी अझ पू मवंनि, म्ययनि । अथे जूगुलि बाखंया क्रमश: विकास व प्रगति जुया: न्हून्हूगु प्रयोगं कथा–भण्डार (बाखं धुकू) जाया वःसां थ्वयात "खुपु बाखंचा" या स्तरं थाहाँ वन धायगु धृष्टता याय् मफु ।

चित्तधर:– 'खुपु बाखंचा' नेपाल सम्वत १०६७ स प्रकाशित जुल । दकलय् न्हापां प्रकाशित जूगु कृति जूसां थुकी स्यल्लागु पह: दु छाय्धा:सा अबलय् की जला–भाय् नेपाली आधुनिक बाखं प्रशस्त पिहाँ वय् धुंकूल तथा कहानीया सफल प्रयोग व कृति खने दय् धुंकल । हिन्दी कहानी सफूत नं गाक्कं प्रचार जुया

च्वंगु खः। थथे आधुनिक कथा जगतं नेपालभाषा–लेखक बांलाक परिचित जूगुलि बाखं च्वोगु लागि नं बिलकुल न्हूगु व अपरिचित वस्तु मजुल। थुकें यानाः द्हलय् ल्हाना पिहाँ वःगु सफू जूसां "खुगु बाखंचा" सफुती न्ह्यातय्गु प्रयोग मजुसे प्रौढतय्गु शिल्प दु।

"खुगु बाखंचा" या बाखनय् टेक्निक व शैली ज्यःगु कलमया निश्चितता दु। क्वातुगु प्रौढता दु। आधुनिक कथा साहित्य सरह कथावस्तुया निर्वाह चमत्कारिक जू। विषयवस्तुया दृष्टिकोणं नं "कल्पना है मखुत", "पौ" "आशाया बलचा" प्रगतिमुखि जू, स्वस्थ जू। कथावस्तुया निर्वाचनय् चित्तधरजुया ध्यान सरलता पाखे मवं, न मेपिनिगु बाखनय् थें तप्यंगु कथं कथावस्तु (प्लट) या निर्वाह जूगु दु। कथावस्तुया निर्वाचन हे छगू चमत्कारपूर्ण व आकस्मिकतायुक्त जूगुलि चित्तधरया विशेषता कहानीया चमत्कारिक अन्त याय्गुली दु। हिन्दी कथाकार जैनेन्द्रया "प्रायश्चित" व मोपासाया "नेक्लेस्" बाखंया अन्त गुलि मार्मिक व चिरस्थायी जू अथेहे चमत्कारिक मजूसां चित्तधरया बाखंया अन्त मार्मिक जू। ब्वने अलय् च्वंनिसें गुगुं वस्तुया अन्तिम निर्णय-दाजखवर पाठकं काय् फइ मखु, छगू भावं ब्वनाच्वंकइ परन्तु परिणाम वयागु अःखः जुइ, थनं तुं कहानीया अन्त जुइ तर 'शिव सुन्दरीया सः' बाखनय् थ्व निर्वाह वैचित्र सफल मजू। पाठकयात संशयात्मक भावना जंजालय् ततःमतः दयंकाः थःगु अन्तिम परिणामय् सोत्सुक थ्यंकेगु कथाकारया कला निपुणता

खः तर अन्तय् थ्व चमत्कारिता दुसां तबि नं उत्सुकताया तिब्रगति तथा संघर्षया क्रमिक विकास मन्त कि बाखंया रोचकता शिथिल जुइ, कथा–विकासया गति ततःमतः वयं थें जुयाः कहानीया भाव थथे खः धइगु पाठकं मसीगु कथं दुसुला च्वंसा क्लिष्टताया भारं ऋयाचुयाः बाखं बोफ्लिला जुइ मज्यू। चित्तधरया बाखं प्रायः थ्व शैली–क्लिष्टतां ऋयातुयाः छु छु थें च्वं वं। कथोपकथन नाटकीय व भावुकतायुक्त जुयाः नं वातावरणया ग्वसाः ग्वयगु अथवा दृश्य उपस्थिति यायगु तरीका उलि रोचक व सरल मजू।

चित्तधरया पात्रत कथा जगतया सीमित समाज वा प्रदेशया नायो नकिं थें मच्वं गुगु वस्तुया आधारय् कहानी निर्माण जूगु खः व वस्तु–तत्व सामाजिक व्यवहारय् धटिट जुयाच्वंगु घटनाया स्वाभाविक चित्रणय् विकसित जूगुलिं वया नायो नकिं नं की समाजया व्यक्ति थें तुं साधारण व सजीव रूपय् खने दु तर थथे जुया नं प्रेमबहादुरया पात्र थें व्यक्तित्वशाली जुयाः न्हचमच्युसे क्लाइमेक्सया निर्वाहि निम्ति अथवा प्लटया पूर्तिया लागि जक निर्मित जूपिं थें च्वं। अथे जूगुलिं चित्तधरया बाखनय् पात्रया मू गौण व आकस्मिकतायुक्त कथावस्तुया आश्चर्यजनक अन्त व कला प्रदर्शन यायगु प्रधान लक्ष थें च्वं। थुकथं चित्तधरया शिल्पकौशल कारीगढीपूर्ण नवसां कथावस्तुया माःहनेगु व वयात कलात्मकतासाथ प्रभावशाली व चमत्कारिक ढंगं व्यक्त यायगु हे खः।

"खुपु बाखंचा" पिहाँ वया: स्वदँ लिपा केशवलाल कर्माचार्यजुया "जि पिहाँ वने त्यल" व धूस्वां सायमिया "न्याफो स्वां" पिहाँ वल । अले निदँ लिपांनिसें आ:तक दँय् छक्व धइथें बाखंमचा दँय्दसं क्वीगु साहित्यं थ्वे च्वन-पूर्ण "पथिक" या "अपराधी" (१०७२); धूस्वां सायमिया "मूस्वां" (१०७३) "ब्वाला" (१०७४), प्रेमबहादुरया "ती" (१०७५) थ्वया लिपा ने. सं. १०७७ स हानं निगू बाखं पुच: पिदन "पथिक" या "छपा: चित्र"व आशाराम शाक्यया "हिलाबुला" । १०७८ स तिर्थलाल न:घ:भनीया कहानी संग्रह "ब्वयाप्ता" नं प्रकाशित जुल । थथे क्वीगु बाखंया सफूत क्वीगु न्ह्य:ने दु ।

केशवलाल- प्रकाशनया तिथि स्वय्बलय् "जि पिहाँवने त्यल" थुंथि मध्ये थकालि थ्वयासिकं न्ह्य: नेपाली नं वय्क:या त:पु बाखं प्रकाशित जुइ धुंकूगु दु । "जि पिहाँ वने त्यल" सफूतिं नेपालभाषाया कथा-लेखकया रुपय् नं परिचित जुया दिल ।

"जि पिहाँ वने त्यल" सफू क्वचाय्क ब्वनेधुंका: नं मनया अतृप्ति व असन्तोष,-अले घृणां ह्य कुचुया व:-गन गन कुचुसे, क्वाचुसे थ्यू थें च्वं-समाधान मजू । थुकी जम्मा गुपु बाखं दु । "मोटर साइकल" छपु त्वःता: मेगु ब्याक्क बाखं प्रेमया संकुचित व दँसिचा बिषयवस्तुया पोष्टिगं नया: ब्वलंगु दु । थपाय्धंगु संसार दु, थुलिमछि घटना घटे जुयाच्वन, किसिम किसिमया खबर न्यने दु-तर केशवलालया लागि थुके बाखंया प्लट मदु । अथवा बाखं च्वय् लायक मजू । प्रेमया विषययात

हे छगू स्वस्थ व स्वाभाविक तवरं हना यंकूगु जूला नं सन्तोषया खँ खः। थौंकन्हे चलचित्र–जगतय् खने दुगु ल्याय्‌म्ह ल्यासेया दंगु प्रेम, उच्छृङ्खल मनोभावना, सेक्सोन्मुख कामना, कामुक बिचार आदि हे "जि पिहाँ वने त्यल" या विषयवस्तु खः। थ्वयासिकं अप्पो छुं दःसा व खः मिसा– बैसं जाःम्ह, चञ्चलम्ह ल्यासेया शरीर–सञ्चालन व भाव भंगिमां वयागु जवानीया परिचय ब्यूथें "जि पिहाँ वने त्यल" या प्रत्येक बाखनं नं केशवलालजुया यौवनया परिचय बियाच्वंगु दु। स्वयादिसँ–

"लुजा लुल तर वइत थःम्ह 'प्यारी' दय्‌केगु गथे। थःम्ह 'प्यारी' जा जुल धाय्‌का, तर थःहे वया प्यारी जुइगु गथे।"

–थः थःगु लँ

"रजनीं मचायात धाल– "जिनाप ब्याहा याय् योला ? तर चौबिसै घण्टा जिनाप जक भुले जुयाच्वने माः नि।"

"गुम्हेसिके पय्‌नँ वोंसा जी" धकाः गब्लें गब्लें पृथ्वी नं वय्‌थें वय्‌थें याइगु।"

–रजनीया साइनबोर्ड

हिन्दी सिनेमाया वासनायुक्त शैली व टेक्‌निकं छुं फरक मजू। "ख्वलेसा गन दु" "निगेटिभ् पोजिटिभ्," "रजनीया साइनबोर्ड', "थःथःगु लँ" थ्वहे कोटिया कहानी खः। च्वंनिसें क्वथ्यंक ब्वना दिसँ प्रेम व बिवाहया खँ त्वःताः मेगु खने दइ मखु। कहानी लिखर याय्‌गु मसला केशवलालं थ्व सिवाय् मेगु मखं। थथे उच्छृङ्खल प्रेमया घःचाः दुने केशवलालया संसार दु,

ननं लूगु फुक्क दु, थुके दुने इमादुंब्वः कयाः वास्तविक प्रेमया रसास्वादन याकेत स्वयगु धृष्टटा जक खः । न्ह्याक्व हे वेश्यावृत्ति अपनय् यानाः प्वाः थना च्वंपिं चरीत्रहीन मिसात नं "रजनीया साइनबोर्ड" या 'रजनी' थें वइकें थुइकें वनाः जितः ब्याहा याय्‌ला धया जुइ मखु, जुया जुइ मखु । थ्व ब्यना पौराणिक बाखं वा दन्त्यकथा लुमना वल । " निगेटिभ् पोजिटिभ् " बाखं जा थौंकन्हेया हिन्दी फिल्म दय्‌केत ल्वःगु भाःपाः ।

गुगं बाखनं थौंकन्हेया उच्छृङ्खल प्रेम व प्रेमी प्रति व्यंग नकूगु धइगु अर्थ नं छ्याय् फु । " थःथःगु लँ " बाखंया सन्देशय् थः कलाः त्वताः मेपिं मिसातनाप प्रेम याःगु खँया निराशा थः दुगु वस्तुइ सन्तोष याय्‌माः धइगु शिक्षा लिकाय् फु तर थ्व बाखंया शैली, भाषा व चरित्रं नं प्रेमया अस्वस्थता क्यं । अले थ्व बाखंया मौन वा प्रत्यक्ष सन्देशनाप "जिम्ह छम्ह पासा" या सन्देश शिक्षा तसकं हे ल्वाः । प्रेमया वास्तविक क्रिचः "दहे खः " बाखनय् खने दु । वास्तविक प्रेमीयात त्वःताः अर्थल्वःगुप लुखया आशां मेम्हनाप ब्याहा याय्‌गु स्वतले व खुँया पञ्जाय् लाय् त्यंगु जि थ्व सन्देशं प्रेम-विवाह *(Love Marriage)* या वास्तविकता यात क्यं अथवा प्रेमया दृष्टि थ्व ग्रामलाः धाय् फइ मखु ।

बाखंया मौन सन्देशं च्वमिया सिद्धान्त तथा दृष्टिकोण स्पष्ट जू । वास्तवय् केशवलालया जीवन-दृष्टी फ्रायडीय मनोवृत्ति क्रिचः लाना च्वंगु दु । उकि शेक्सपियरया विषयवस्तु पाखे विशेष झुकाव दु । सामाजिक सुधारया नैतिक दृष्टान्त, अथवा नैतिक

सुधारया सामाजिक पक्ष नं शेक्स सम्बन्धी आधारय् अवलम्बित जू । थ्व खः फ्रायडीय मनोविकार अथवा शेक्स सम्बन्धी अस्वस्थ मनया विकृत रूप । मनोविज्ञानया लँय् फ्रायडं ब्यूगु देन सर्वथा अनुपयोगी तथा अस्वस्थ धइगु जिगु धापू मखु तर भौतिक अवचेतन मनया राज कायम याना: मनूतय्त मानसिक भावना कुण्ठित याना बीगु शेक्सवादी मनोविज्ञान वा दर्शन अवश्य नं अस्वस्थ मनया विकृति सिवाय् धाय् फइमखु, अज्या:गु हे मनोविकार व अस्वस्थ भावनाया विकृति कथाकारया दृष्टिकोण "जि पिहाँ वने त्यल" सफुती ह्व:गु दु । मेगु खँ, प्रेम तथा शेक्स विषयया उल्लेख याय्वं अथवा दृष्टिकोणय् थ्व भाव खने दय्वं थ्व–फ्रायडीय विचार धाय् फइमखु । अथे हे तुं अवान्छनीय वा त्याज्य व मनोविकार नं धाय् मज्यू तर केशवलालया उक्त बाखं पुचलं धा:, फ्रायड दृष्टि वा मनोदशाया सफल प्रभाव मदु । प्रेमया स्वस्थता व सौष्ठव रूप मा: – थ्वयागु विकार मखु ।

छुं भचा यूरोपियन कथावस्तुया प्रभाव नं लेखकयाके खने दु । अक्सर म्हुचाय्नाप अबुं प्रेम याइगु, मांनाप काय्या शेक्सोन्मुख क्षुधा खने दइगु, दाजु–केहेँया प्रेम इत्यादि यूरोपियन समाजय्, कथा–उपन्यासय् ब्वना–न्यना वइच्वना । शायद केशवलालया "थ:ला कत: ला" बाखं थ्व हे प्रभावया अप्रत्याशित रूप जा मखु ?

केशवलालया स्पष्ट सिद्धान्त वा वैवाहिक दृष्टिकोण

"जिम्ह छम्ह पासा" बाखनय् खने गुलि दु शायद मेमेगुली मदु। कथा शैलीया दृष्टि संगृहीत बाखं पुचः मध्ये थ्व बाखंया आदर्श व कथ कःरया धापू दु वैवाहिक सुखया उद्देश्यं स्वयंबलय् नं अपनय् यःय् लाय्क जू ? छु सामाजिक जीवनया सुखद अनुशासन थ्व सम्बन्धय् दय् फइ ? च्वमिया आदर्श बाखनं कना च्वंगु दु –

" संसारय् की छाय् वइगु ? आनन्दया लागि हे मखुला ?"

◆ ◆ ◆

" उकिं हे जि कलाःयात परित्याग याना, थन वया च्वना। थम्हं मालागु वस्तु थःगु हे न्ह्यःने दय्क दय्कं कल्पनायात कयाः थःगु आनन्दय् बाधा हया च्वनेगु जिगु बिचारय् जा थ्व दमन जक खः।"

◆ ◆ ◆

थ्व खँ छम्ह बिवाहित पुरुषया खः। व पुरुषया सल्लाह दु– " जिम्ह व उम्ह कलाःयात नं जा आइन्द माः धाइ। खः, थ्व खँ जि माने याय् ··· ··· ··· यदि मिसां थ्व खँ स्यूसा, थूसा, थः रूचि अनुसार वं नं आनन्द काय् फु।"

थुकिया माने खः थःथः आनन्दया लागि ब्याहा यानाम्ह छुं म्वाय्क त्वःतेगु, व मेम्ह कलाः वा भाःत, तयाजुइगु अधिकार दु–मिजंयात नं, मिसायात नं। थुगु कथं न्ह्याबलें तया दिसँ।

[थ्व बाखं ब्वनाः वय्कःयागु हे छुगू मेगु अप्रकाशित बाखं लुमना वल। व बाखं नेपाली च्वयातःगु व ' जन साहित्यय् '

प्रकाशित यायूत बिया दीगु खः। व बाखं व थ्व 'जिम्ह छम्ह पासा' बाखनय् भ्याः भचा नं पाइमखु। फरक थुलि हे खः कि उकी विवाहिता पत्नी मेथाय् पयूनं वनी, थुकी विवाहित पुरूषं मेम्ह कलाः हइ।]

यथ्वंतुं सच्छिम्ह हयूगु व मयूथ्वंतुं वान्छ्वयूगु स्वतन्त्रतायात हे कथाकार व्यक्तिगत स्वतन्त्रता भाषा थ्व बाखं च्वःगु स्पष्ट जू। वैयक्तिक इच्छा व आनन्द सामाजिक सुख व विकासया अनुशासनय् अनुशासित जुयाच्वनी। व्यक्तिगत आनन्दया लागि न्ह्यान्हेस्यां न्ह्याग्गु याःसां ज्यूसा समाजय् अराजकता व अनुशासनहीनताया राज जुइ। थज्याःगु अनुशासनं हीन इच्छायात प्रोत्साहन बीगु व्यक्तिगत स्वतन्त्रता मखु, थुकें न सामाजिक शान्ति सुख कायम जुइ फइ न उन्नति। थथे हे खःसा बहु-विवाह नं जा व्यक्ति इच्छा व आनन्दं उत्पन्न जूगु प्रथा खः। थ्वयात हानं व्यक्ति-स्वतन्त्रया नामय्, आनन्दया लागि छाय् मम्वाके ? व्यक्तिगत आनन्दया नामय् उद्दण्डता व भ्रष्टता हयूगु अधिकार व प्रोत्साहन बीगु सामाजिक दोष खः। यदि "डाइभर्स" पाचुकेया अधिकार निम्हेसितं दयूमाः धइगु अभिप्राय खःसा थ्वयागु ढाँचा मेगु हे जुइमाः। आनन्दया त्वह चिनाः मखु, अज्याःगु हे छगू थांजागु वातावरण अथवा परिस्थितिया ग्वसाः ग्वय् फयूकेमाः। गुकेंयानाः "डाइभर्स" मयासे मजिल। "जिम्ह छम्ह पासा" बाखनय् लेखकं बीगु स्वतन्त्रतां जा कहानीकारया पासा चरित्रहीन धेगु जक ह्मसिल।

थथे "जि पिहाँ वने त्यल" सफूया प्रायः बाखनय् कुशवाहा-

कान्याया मूल आत्मा लुयाना: न्यान्यावंगु थें च्वं। थथे उच्छृङ्खल प्रेम-या अस्वस्थकर ढाँचा तथा शेक्सो मार्दी रूपया विकारयुक्त शैली व फ्रायडीय विचारया विकृत प्रभाव लाना: साहित्यिक स्तरं गावक हे यगु कुतुंवंगु दु। सफूया नाम तरण जुयाच्वंगु "जि मिहाँ वने त्यल" बाखनं सामान्य जनतां अवश्य मनोरञ्जन काय् फइ। मिसातय्त हेवाय्–यवाय् यानातःगु व्यंग–हास्य मिश्रित बाखं खः गुगु शिष्ट व्यंग व हास्य मदु यद्यपि थ्व अवश्य खः मिसातय्गु कमजोरीया छुं मनोवैज्ञानिक विश्लेषण थुकी जू वंगु दु। बरु केशवलालजुया बाखंत मध्ये 'महिला संघया आमसभा' सफल, परिहासयुक्त, स्वाभाविक व चटक्क च्वं। महिला समाजया चित्रण सजीव जुया: इमिगु मनोविज्ञानया स्वभाविक निवारण दु। बाखं मनोवैज्ञानिक जू, व शिष्ठ व चातुर्यसाथ इमिगु मनोदशा वा कमजोरीयात लेखकं निर्भिकता साथ च्वला ब्यूगु दु।

केशवलालया कथावस्तु सरल, जटिल व समस्यापूर्ण मजुसे सामान्य जू। बाखंया कथावस्तु सरल जू थें थ्वयात व्यक्त यायगु शैली एवं भाषा नं सरल, साधारण व मनोरञ्जक जू। हास्य व व्यंगया पुतं अक्र अप्व: आकर्षक खनेदु। तर केशवलालया हास्य व व्यंग स्वस्थ व स्वभाविक मनोरञ्जकतां भ्यलय् मपुसे कृत्रिमता-या आवरणय् प्रयोग जूगुलिं उलि स्वभाविक अले शिष्ट नं मजू। अशिष्टताया छुं छुं गन्ध दः। तर 'महिला संघया आमसभा' थ्व दोषं आपालं मुक्त खना।

धूस्वां सायमि– थ्वहे ताकय् कीगु साहित्यिक जगतय् न्हूह्म नवयुवक विद्यार्थी कथाकार धूस्वां सायमि खने दत। धूस्वां सायमि 'न्याफोस्वां' ज्वनाः साहित्य देवीया मन्दिरय् वय् न्ह्यः प्रेमबहादुर कंसाकार फाट्टफुट्ट बाखंया कीगलं पुज्याज्यां साहित्यिक गःचाःहिले धुंकूगु खः। थथे धूस्वां सायमिया न्ह्यः बाखंया संसारय् गःचाःहिलाः पिने हे नमस्कार यायगु जक जुल। खः थथे सफूया रुपय् कहानीकार खने मदुसां कहानीया विभिन्न विशेषता व सफलता खनेदुपि कथाकारत जा धूस्वां सायमि सिकं थकालिपिं मदुगु मखु। तर पिदंगु सफूया आधारय् आलोचना वा सिंहावलोकन यानागुलिं सफूया ल्याखं धूस्वां उल्लेख न्हापां यायमाःगु आवश्यक जुल।

खुदँ–न्हयदँ न्ह्यःया नेपाःया इतिहास क्रान्तिकालीन व जागृतिया इतिहास खः। सायमि थ्वहे परिस्थितिइ ब्वलंह्म लेखक जूगुलिं थ्व परिस्थिति व घटना चक्रया परिचय व प्रभाव सायमिया बाखनं विशेष यानाः क्यनाच्वंगु दु। बाखं–क्षेत्रय् सायमि वय् न्ह्यः बाखं–कथावस्तु व शैलीया दृष्टिकोणं–छगू धारा पाःखे जक न्ह्यानाच्वंगु खः – विशेष यानाः प्रेम, विवाह, मानसिक स्थितिया चित्रण व गठि प्रयोगु इत्यादि। थ्वया सिकं थहाँ वनाः सामाजिक घरेलु दुर्व्यवस्था व व्यवहारया चित्रण छुं भचा खनेदइ। काल–सीमित प्रतिवन्धया लाचारं लेखकतय्गु च्वज्याय् छगू प्रकारं प्रतिवन्धय् अनुशासन व अनुमोदनया संस्कारं हा काल। थ्व अवस्थाय्–पिरियडय्–कलाया छुं विकास व परिष्कार अवश्य

जुल । परन्तु २००७ या क्रान्ति लिपा साहित्यया क्षेत्रय् विस्तृत व विषयवस्तुया दृष्टि जटिल, समस्या पूर्ण विविध जुल । थुकी मध्ये राजनीति व अर्थ प्रधान समस्यां ह्वाःगु तथा थुकें पिहाँ वःगु मेमेगु स्थिति, जटिलता व जीवन संघर्षया वस्तुत बाखंया विषय जुल । मुक्ति व स्वतन्त्रताया न्हूगु जागरण, अले जन–चेतनाया विशाल लहर बाखनय् नं व्यक्त जुइमाःगु हे खः । थुकथं थौंकन्हेया बाखं जीवनया विभिन्न स्रोतय् न्ह्यानाः वास्तविक चित्रण यायगु व जीवन–गठि पयनेगु क्रियाय् समृद्ध जुयाच्वंगु दु । धूस्वां सायमि, प्रेमबहादुर तथा आधुनिक कथाकारतय्गु बाखनय् थ्व भाव प्रतिपादित जुयाच्वंगु दु । विषयवस्तुया परिवर्तन व विस्तृततां यानाः कहानीया टेक्निकय् न्हूगु प्रयोग खने दइच्वन ।

सायमिया स्वंगू कहानी संग्रह पिहाँ वय् धुंकल । जेठाह्म खः "न्याफोस्वां" । "न्याफोस्वां" व "ब्वाला" या बाखनय् उलि उल्लेखनीय परिवर्तन व शैली भिन्नता खनेमदु । तर "मूस्वां" थुपिनिगू सिकं पाः – कथावस्तुया लयज्या, शैलीया रुपय्, वर्णनया ढाँचाय् थ्व लघुकथानं जा खत । विषयवस्तुया दृष्टिकोणं स्वत धासा स्वंगुलीसं छगू भाव–सभ्यता दु–'मूस्वां' लय् छायावादी शैली व काव्यात्मक अभिव्यक्तिया रुप दु । सायमिया कथावस्तुया नसा खः समाज, शोषण, धनी–महाजन–जमिन्दार इमिगु अमानवीय व्यवहार, वदमाशी, रूढिया विरोध, पराधीनता, थ्वयात च्वफुइत स्वयाजूपिनिगु आन्दोलन, सरकारी दमन, अव्यवस्था आदि आदि । राजनैतिक युग, नव युगया न्ह्यपु अले कःघाय्

मफुगु गंगा:गोल-स्वंगुलिया धा: सायमिया बाखनय् न्ह्यानाच्वंगु दइ। प्रगतिशील विचारधारा व दृष्टिकोणं बाखं न्ह्यलंगुलि बाखंया अभिप्राय तथा उद्देश्य उपयोगी जू। सामान्यतम् मतभेद दःसां सैद्धान्तिक पक्ष बमला: धाय् फइमखु। थये थःगु बाखंया पृष्ठभूमि कथाकारं जीवनया विभिन्न सामाजिक वास्तविकता व न्हिन्हियिया घटना-प्रवाहयात दयेकल। उकिं सायमिया बाखं प्राय: सामयिक, राजनीति, आर्थिक आदि नाप सापेक्षता तथा वर्तमान सामाजिक जीवनया घटना ज्वोलय् मा: हनाच्वंगु दु। कथावस्तु व पात्र कहानीया घेरा दुने सीमित मजुसे वइगु लाक्षणिक सम्बन्ध व लक्ष समाज वा देशय् घटित जुया: उपदेशात्मक संदेश बीगुली दु। सायमिया पात्रत प्राय: एक स्थलीय जुया: नं कथावस्तुया दीर्घ कालक्रमया रूपय् मदुँसे विकसित जुइमखु। अथे जूगुलि कथा-वस्तुया स्वाभाविक विकासय् घटना वा संघर्ष मन्ह्यासे घटना घटित याना: बाखं ताःहाकेगु बानि खनेदु। अले पात्र कथाकारया उद्देश्य सफल याइम्ह साधन थें जक च्वं अर्थात कृतिम। उकिं पात्र कहानीया वातावरणं स्वाभाविक रूपय् सृष्टि जूगु सामा-जिक व वास्तविक मनू थें मच्वंसे कथाकारया कृतिम सृजना-निर्जीव प्राणी थें च्वंन। अथे जूगुलि कहानीया पात्र-नायक-नायिकातसें पाठकतय्गु सहानुभूति, सालाकाय् थाकु अले पात्रत विशेष याना: उन्नत प्रकृतिया बुद्धिजीवी थें च्वं। बाखंया विकास मनोविश्लेषणिक मजू। थुकें याना: पात्र व सम्बन्धित वस्तुया आभ्यन्तरिक-चित्रण व दर्शन शुक्ष्म जुइ मफुत। बाखं ब्वनेबलय्

बाखंया नायो–नंकिया व्यक्तित्व न्ह्यःने मवसे कथाकार खने दइ-च्वनी । थ्वया कारण कहानीया वातावरण ग्वय् मफुगु व चित्रण मनोवैज्ञानिक मजूगुलि खः । थ्व सायमियाः बाखंया दोष व असफलता खः । थथे जूगुलि कथाकारया संदेश–उपदेश तितित्याउँया आशा थें जक जुल ।

चित्तधरया बाखनय् बाखं मनोविश्लेषणात्मक जुयाः कथावस्तुया इतिवृत्तात्मक विकासय् पात्रया मौलिक व्यक्तित्व लोप जुइगु अथवा ह्मन्ह् जुइगु दोष खःसा, सायमिया बाखनय बाखं निबन्धात्मक जुयाः पात्रया भाराक्रान्त व्यक्तित्वं बाखंया स्वाभाविकता व विकासया सहजता खतं नयाः मनोवैज्ञानिक जुइगु हे दोष धायफु ।

शैलीया दृष्टिकोणं 'नुस्वां' यात लघुकथा धाःसां 'जिका' यात जा बाखंया लजुगाय् हयगु लम्ह नं उत्तरता वयने थाकु खःला। थ्व ब्वने बलय् गद्य कविता न्ह्याने च्वं खः । छायधाःसा थ्वया-सिकं सलीगु नातां स्वःसा छुं मचा पिबःसा जक खः । दुबःसा ला काव्यात्मक रंगय् भुनाच्वंगु खनेदइ । अफ 'चिचा' वा मूल्यांया बाखंयात भाय दुस्हु जूगु दु । उकिं थ्व लघुकथा, जिगु व्यक्तिगत बिचारय् बाखं मधासे कथात्मक गद्य–कविता धाय् ल्वः । थ्व स्वयबलय् गनं टैगोरया किचः खनेदु थें च्वं, गन सिकेन जिवगया किपालु न्ह्याना च्वं थें च्वं ।

मेगु खँ,कहानीया रूपपक्ष (शिल्प) स्वल धाःसां ज्याःगु कलमया कौशल वा दक्षता खनेमदु । कथाकारया हृदय गुलि

समसामयिक घटना-स्थितिं आन्दोलित जूगु दु वहे विषययात उलि हे व्यंक तिब्र व मर्मभेधी बाखनय् हना: पाठकया न्ह्य:ने तयू मफु। गुगु विषययात बाखंया रूप बी माल धा:सा वइत दुरुस्त वहे रुपय् छ्यला: गबलें बाखंया शरीर बांलाइ मखु। बाखंया विधानय् ल्वयक वस्तुतत्वयात छ्यायगु, छ्यलेगु व हनेगु कला-कौशल तथा शिल्प-चातुर्य दयमा:। विषयवस्तुयात ल्वयक बाखं वनी मखु-शैली टेक्निक आदि शारीरिक स्वरुप जक भिन्न जुइ-बाखंयात ल्वयक विषयवस्तुना परिधान जुइमा:। सायमिया बाखंया बनावट कलापूर्ण मजूगुया कारण ख: वस्तु-गठनया कथात्मक रूपय् सिक विषयवस्तुया प्राकृत स्वरुपयात हे बाखंया मुख्य तत्व भा:पिया: अथेंतु प्रयोग यायगु धारणा व व्यवहार। थुकेंयाना: कथात्मक कला व शिल्पया मौलिक सौन्दर्य हनन् जुल अले विषय वस्तुं भाराक्रान्त जुया: बाखं केवल विचार वा वक्तव्यया संग्रहालय जुल। थुकें याना: बाखं-शैलीं नं निबन्धया रूप का: वन, अले प्रचारात्मक थें खनेदत। [भावपक्षया एकांगी दौडय् खने दुगु थ्व कमजोरी सफलताया लागि अवश्य बाधक ख:।] धात्थें धाय्धा:सा 'स' बाखंयात निबन्धया सफुती दुथ्याका छ्व:सा थ्व निबन्ध हे जुया वनीला धइगु शंका याय्फु। 'न्याफोस्वां' या 'भम्चा', 'ब्वाला' या 'जिपिं नं मनू ख:' सायमिया बाखं मध्ये बांला: धायमा:। अले 'मूस्वां' या 'नसा' नया, ल्वापु' याना: 'जीवन' भिंकेत 'अधिकार' मालाजूगु लघुकथा विशेष उल्लेखनीय जू। सायमिया कथा शैली स्वय् बलय् 'रिपोर्ताज' तथा 'स्केच' या शैलीनाप अप्व: सत्ती।

भाषाय् हिन्दी स्टाइल व हिन्दी शब्दया प्रयोग नं उतिकं हे जूगु दु☐ ।

पूर्ण 'पथिक'– नेपाल सम्वत १०७२ स पूर्ण 'पथिक' या 'अपराधी' बाखं पुचः पिहाँ वल । न्याइँ लिपा हानं मेगु न्हयगु बाखंया छगू मुना सफू प्रकाशित जुल, व खः 'छ्पाः चित्र' । बाखं साहित्यय् पथिकजु छत तनाब्यूगु भाःपाः । 'अपराधी'या घःमाःयः सिद्धिचरणया धापु अनुसार–'छु जबरजस्त मौलिकतायागु छाप आःतक थ्व रचनाय् खने मदुनि' धँगुली जिगु नं सहमति दु । अय् जूसां 'अपराधी' व 'छ्पाः चित्र' या प्रकाशनं छ्गु बाखं साहित्ययात बल मब्यू मधाय् फइ ।

'अपराधी' लिसे न्यादँ लिपा पिदंगु 'छ्पाः चित्र' दाँजय् यानाः स्वयबलय् शैली व शिल्प अथवा बाखंया ढांचा (*Structure*) मपाः, गुगुं मौलिक अन्तर स्वखना । विकासया गति पं थें भाःपाः । न्यादँ न्ह्यः 'पथिक' यात गुगु थासय नापलानागु खः थौं नं वःदँ लिपा अन हे तुं पयतुनाच्वंह्म 'पथिक' ध्वदुल (शायद 'पथिक' जुया नं लँजुयाः ज्या त्वःताः 'छें' पिनाः' या भाला जः कया मदो ?) क्रमिक विकासय् पलाःचिं खने मदुसां थःगु थासय् इगिधिगि मसंसे अखडा कयाच्वंगु जा अवश्य दु ।

न्ह्यागु थजु, नेपालभाषाया बाखंयात पूर्ण पथिक' या बाखनं लिधंसा ब्यूगु दु–मधाले मगाः । पथिकया बाखंया क्षेत्र खः

☐धर्मोदय– लयपौ, वर्ष ११, पूर्ण संख्या १२३

निम्न वर्ग तथा साधारण मनू । थ्वयागु प्रतिष्ठा हे त्यङ:गा बाखनय् जूगु दु । निगुलि स.फूगा नां थज्याःगु बाखंया शिर्षक कागुलि नं पथिकया वस्तु-भूमि स्पष्ट याः । 'अपराधी' या 'अपराधी', पःखाः, 'पुगांचाःजु' तथा 'छ्याः चित्र' या 'छ्याः चित्र' 'कलाकार', 'अन्धकार'. निम्न वर्ग वा साधारण मध्यम वर्गीतय्गु वस्तुस्थिति खः । पथिकया मेगु विशेषता खः अनुभूतिया साक्षात्कार । जीवनया वास्तविकता अनुभूति गा तीव्र थेंगं मार्मिक जूगु दु. अले चित्रण सजीव जुयाः ड्वमिया सहानुभूति सालाकाय् फु । अथेला विषय प्रति च्वमिया सहानुभूति वनेवं व विषयया रचना अनुभूति पूर्ण जुइ मखु । अनुभूतिया स्पर्श निजयाःगु घटना व विषयवस्तुया स्वाभाविक व सहानुभूतिपूर्ण वातावरणया ग्वसाः ग्वय् फःसा तिनि पाठकया लागि नं व उलि हे स्पर्शशील व हृदयग्राही जुइ, सरलताया कारण नं थ्व हे जुइ फु । अस्सर पथिकया बाखं सरल व शैली एवं भाषा बोध गम्य जू । निम्न वर्ग तथा साधारण मनूतय्गु प्रतिनिधित्व याइपिं पात्रतय्गु सृष्टि मेपिं कथाकारतसें नं मयाःगु मखु । तर थूप्वां सायमिया निम्न वर्गीय पात्र-प्रति कथाकारया बौद्धिक सहानुभूति जक प्रकट जूगु दु । पात्रया सुख-दुःख नाप पाठकया सहानुभूति त्वाय् मच्युं । प्रेमबहादुरया बाखनय् अनुभूतिया स्पर्श मदुगु मखु, तर पूर्ण'पथिक' या थें स्वाभाविकता व पात्रया जीवननाप एकात्म्य सम्बन्ध मदु । अथे जा 'छ्याः चित्र' या 'उद्घाटन' व 'प्रेमया सवाः' अले निगू नांया चमत्कार क्यना तःगु 'अपरिचिता' बाखनय् जीवनया

कृत्रिमता दु, वास्तविकता म्ह, बाखंया लागि बाखं माला: जोरय् यानात:गु बाखं च्वमिया कसरत दु, स्वाभाविकता मखु । थज्या:गु हे बाखं प्रेमबहादुरया संग्रहलय व धूस्वांया सैद्धांतिक संग्रहलय् नं दु । पात्र चरित्रया सुक्ष्मातिसुक्ष्म अध्ययन व वयागु अनुभूति मनोविश्लेषण कहानीया सजीवता ख: घटना व पात्र समस्यायात मा: हनेगु कलापूर्ण कालिगरी बाखंया सौन्दर्य, समस्या व घटना-यात ल्वःगु वातावरण ग्वया: स्वाभाविक दय्केगु बाखंया वास्तविकता, स्वःथ वस्तु तथा मार्मिक सत्यया कलात्मक अभिव्यक्ति वयागु प्राण । थ्वयागु सफल संमिश्रण हे कहानीया सफल स्वरूप ख: । मुस्किलं व जवरजस्ति बाखंया मा:हना: च्वयात:गु बाखंया वनावटी पह: सुली मखु न उकी जीवनया मार्मिकता हे पिज्वइ । 'प्रेमया सवा:' नं हृदय मथ्यू, थथेहे 'अपरिचिता' बाखंया मनय् गुगुं प्रतिक्रिया मजू, तर 'प:ख:' अथवा 'छ्पा:चित्र' या प्रतिक्रियां हृदययात ज्वं, संतुष्टि ब्यू छाय्धा:सा थुकी जीवनया घाट प्रतिघाट अनुभूतिया किच: दु ।

वास्तवय् गुगुं मार्मिक घटना वा स्थिति व रहस्य उला वयनेगु लक्ष हे पथिकया बाखं ख: । थ्व लक्षया साधना 'छ्पा:चित्र' या प्राय: बाखनय् जूगु दु । 'अपराधी' थ्वया प्रयोग उस्त मदु । 'अपराधी' बाखंया सैद्धान्तिक पक्ष सुन्दर जू । रहस्य तथा चमत्कारिक घटनाया उद्घाटनात्मक कालिगरी वयनेगु लक्ष वा प्रयोग बाखं च्वमिया मुख्य मजुसे जीवन व निम्न वर्गया स्थिति चित्रण-वोध याय्गु ज्या हे मुख्य थें 'अपराधी' स खनेदु । 'छ्पा:चित्र' या

बाखनय् कलाया कसरत वयनेगु त्वमि भाजुया कुत: जुनेदु । उकिं हे बाखंया वस्तु (प्लट) जीवनया नाना अंतरंग विषयं वना: छगू हास्योत्पादक तालया चमत्कारपूर्ण पक्षया हे विशेष थुगी समावेश दु । थथे जूगुलिं मनोविश्लेषणात्मक चित्रगया दृष्टि नं बाखं सुक्ष्म जुइ मफुत ।

यद्यपि 'अपराधी' व 'छ्पा:चित्र' या बाखनय् थथ्या: ववथ्या:या भेद मखना । पा:गु मदु । स्तर उथें च्वं । तर मनो-रञ्जनया निम्ति बाखंया (उद्देश्यया) प्रयोग हे 'छ्पा:चित्र' फरक खना । अथेला बाखंया मनोरञ्जन बीगु स्वभावया तुना: नं बहि-ष्कार याय् फइमखु । मनोरञ्जन याय्गु गुण मदुगु बाखंयात सफल रचना गबलें धाय् फइमखु । तर मनोरञ्जनया निंति मनोरञ्जन धाइ थें बाखंया उद्देश्य नं जा मखु ।

फुक्कफाक्क स्वय्बलय् पूर्ण 'पथिक' या बाखनय् पात्र-चरित्रया विकास व घटना तारतम्यया योग सुन्दर जू । उकिं चित्तधरया पात्र थें व्यक्तित्व शुन्य जुया: थ:गु घटना-क्लाइमेक्स-या महत्ताय् पात्र-व्यक्तित्वया बलिदान जूगु मदु । थ्व गुण वा रुप केशवलालया बाखनय् नं दु । साथ्मिया बाखं पात्र-चरित्रया विकासं विकसित मजुसे कथावस्तुया वस्तुभूमी थ: हे न्ह्याचिला: पात्रया प्रतिनिधि जुया ब्रूगुलिं निर्गुलिया तारतम्य संतुलित मजू । प्रेमबहादुरया बाखनय् थ्वया निर्वाह दु--तर प्रवाह तत: मत: वयं ।

'खुगु बाखंचा' त्वःताः मेगु बाखं-अफू क्रान्ति लिपा पिहाँ वःगु खः। छगू जनताया जागृति, मेथेर निरंकुश व दमन, उकिसं आर्थिक दुरावस्था पाखे न्ह्याःवंगु गरीबी । थ्व अवस्थाया प्रतिक्रिया लेखक वर्गया अनुभूती नं लात । आधुनिक कथाकारतय्गु बाखनय् थ्व अवस्थाया प्रतिक्रियाया लाइगु स्वाभाविक । प्रेमबहादुर, धूस्वांया रचनाय् राजनैतिक प्रभाव दु । पूर्ण 'पथिक' वर्तमान सामाजिक, आर्थिक हीनावस्थां विशेष यानाः प्रभावित ।

पथिकया 'अपराधी' बाखं क्वोगु गरीब समाज व आर्थिक विवशताया छगू ज्वलन्त चित्र खः । थुके शासक समाज अथवा अधिकारी वर्ग प्रति व्यंग दु । 'अपराधी' भाइचा दाजु मखु बरु खुइगु विवशता व अपराध याय्गु प्रेरणा बियाच्वंगु थ्व विषम समाज अथवा थ्वया संचालकत अपराधी खः धयागु मौन तर व्यक्त सत्यया परिचय दु । 'पखाः' जातीय विषमताया अमानवीय व्यवहारं खनं नयाचवंगु सामाजिक असमानताया मार्मिक दृश्य खः । थ्व चित्रं जातीय भेदभाव खराब खः धयागु भाव पाठकया मनय् बांलाक छाय्पा व्यू । तर थ्वया मतलब पथिकजु उपदेशक जुया व्यूगु दु धयागु मखु, न समाज सुधारक । बाखनय् कथाकारं सुधारक वा उपदेशक जुयाः गुगुं आदर्श धर्म-सिद्धान्त - सुधारया शिक्षा बी मजु । थ्व अवश्य खः बाखं गुगुं उद्देश्य ज्वनाः न्ह्याइ व थःगु उद्देश्य पाखे संकेत यानाः वनाच्वइ । 'पथिक' या बाखनय् नं थुकथं हे सामाजिक विषमता व गरीबीया चित्र न्ह्यःने ब्वयाः

केवल मिखा भाय् याना: उद्देश्य वा निर्देशनया संकेत यानातःगु दु। "मनूयात मनूया रूपय् धाय्‌कि, शिक्षा थःथह्ना तुं फिहाँ वइ" धयागु धापू थें अवसर याना: सामाजिक अवस्थाया चित्रण पथिकजुं याना ब्यूगु दु। उकिं पथिकया बाखं खासयाना: चित्रण प्रधान जू। 'छ्पा: चित्र' बाखनय् नं यथार्थया ध्यापाय्‌थ्यंक दुस्वया: खंगु वस्तुया यथार्थ चित्र उकी छायपा तःगु दु। धात्थें 'पथिक' या 'छ्पा:चित्र' शिर्षकया बाखं ब्वना: प्रसन्न जुया, संतुष्टि बिल। निम्न मध्यम वर्गया थ्व वर्तमान ख्वा:पा: ख: थुकीआर्थिक हीनता-या हृदय विदारक पराकाष्ठा वडो हे सजीव तालं, मार्मिक रूपं, मनोरञ्जन पूर्वक, व मौलिक ढंगं, व कला प्रयोगया ज्यःगु ह्लालं जूगु दु मधासे मफु। बाखंया आरम्भ गुलि बांलाः, उलिहे थ्वया अन्त। बाखं ववचाय् धुंका: पाठकया मनय् खापा चाय्‌का: भ्वं ब्यू वंबलय्‌सिया ल्यासेया विवशता व मानसिक स्थितिया स्वयं विश्लेषण यायां, छगू गजवगु कौतुहल उत्पन्न मजुइ मखु। थुकी कथाकारं गुगु सन्देश बीत कुतः याःगु श्याः हे खने मदु। अथनं छगू थज्याःगु अव्यक्त चित्र न्ह्याःने च्वं वः गुकी लेखकया मनो-भावना अंकित जुयाच्वंगु सांकेतिक संदेशं मौन रूपं न्वाना च्वंगु पाठकं भाःपी। थ्व पथिकया सफल बाखं ख: धायमा:।

पूर्ण 'पथिक' या पात्रत बुंज्या याना च्वंह्म ज्यापु तथा ल्वहँ किया च्वंह्म कःमि थें तुं सजीव व सबल जू। पात्रया क्रिया व्यावहारिक जुया: यथार्थोन्मुखि जू। सरलता साथ सामाजिक

कुरीति न्ह्यचिला: मनुष्य हृदय चिंक मिंक थिया: घटनाप्रति पाठकयात आकर्षित याना: सहानुभूति सालीगु शीत साधारण मखु । थ्व खँ निपु स्वपु बाखं त्व:ता: आपा:लय् खनेदु । घटना घटिट मजुसे पात्र चरित्रया विकासनाप पाचिना: वयागु विस्तार जुजुं वंगुलि क्रमिक संघर्षया विकास उत्सुकतापूर्ण, स्वाभाविक जू, रोचक जू । बाल – सरल – स्वभावया मनोवैज्ञानिक चित्रण याना: सामाजिक कटुटा व्यक्त यायूगु निर्देशन व माध्यम नं बछो यइपुस्य च्वं । बाखंया समाप्ति चित्तधर वा केशवलालया उद्घाटन-मय् अन्त गनं दुसां, गनं समस्या समाधान यायृत न्ह्यचिला च्वंगु सरलता दु । तर 'प्रेमया सवा:' लय् थ्व नितां मदु । अले 'जिगु इहिपा' बाखं, बाखंया तारतम्य हे जक सुन्दर जू –थुकी अकस्मात, आश्चर्यजनक, भवितव्यता आदिया चमत्कारपूर्ण तारतम्य सिवाय् मेगु कला मखे मा: ।

प्रेमबहादुर कसा:– 'लफू लिपा पिहाँ व:सां प्रेम-बहादुर कसा: पुलांह्म हे लेखक ख: –चिर परिचित । थ्व विभिन्न पत्रपत्रिकाय् प्रकाशित वयक:या रचनां धा:। कसा:जुया 'ती' ने.सं. १०७५ स पिहाँ वल । राजनीतिया ज्यासलय् सना मजुसे साहि-त्यया साधनाय् एकाग्र जुया च्वंगु जूसा धायूफु थ्व 'ती' गुलि ह्लापा पिहाँ वय् धुंकल जुइ । उकि सिद्धान्तत: मखुसां प्रेमबहादुरया 'जीवन–कार्य' स्वयूबलय् धायूफु राजनैतिक जीवनया सन्यास हे साहित्यिक जीवनया वरदान जुल । 'ती' नं हे जीवनया प्रसाद भा:पा: ।

चिकिचिकि धंगु बाखनं चिकिधंगु संसार व थयागु बृहत सत्य वयं थें कथाकारया जीवन अथवा समाज स्वयगु दृष्टिकोण नं बाखनं खने दया च्वं। 'ती' लय् संग्रहित बाखनय् छुंवे जीवन व जगतया कटु यथार्थया अनुभव जुइ, मेबे लेखकया जीवन दर्शनया नं दर्शन दइ। 'ती' या कहानीकार राजनीतिया ज्यासलय् ब्वलं-गुलिं राजनैतिक जीवनं सम्यास का:सां तवि राजनैतिक विचार-धारां पार पाचकूगु मदु। अतएव बाखंया कथावस्तुनाप बाखं च्वमिया विचारधारा वा उद्देश्य ला व लुसि थें जुया: उपयोगिता पाखे ववस्व:गु दु। 'खबरदार', 'प्रगतिया त्वाथलय्' बाखं थ्वयागु उदाहरण ख:। अथेला प्रेमबहादुरया बाखं आपा:याना: उपयोगी जू–यथार्थवादी। मेपिं थें सत्यया स्पर्शय् व चित्रणय् संतुष्ट मजूसे छुं नं छुं शिक्षा मब्युसे, लँ मक्यंसे सुख मता:। 'प्रगतिया त्वाथलय्', 'ती', 'सल्लाह', 'सतीत्वया मू', 'स्वर्गया लँपु' बाखं केवल चित्र जक मजुसे लँजुवा: नं जूगु दु। पूर्ण 'पथिक' या 'जिगु इहिपा', 'उद्घाटन', 'प्रेमया सवा:' बाखं थें प्रेमबहादुरया बाखनय् नं–कहानीया बुनावटय् तारतम्य, घटना–योगया आश्चर्य–जनक संघटन आदि प्राथमिककालीन रुप दु। तर 'अजि', 'बाखं', 'ग्व:फय्' 'न्हाय्' लय् थज्या:गु शिल्प निर्वाह व घटना तारतम्य आपालं हे म्ह। विचित्र घटना वा आश्चर्यजनक तार-तम्यया संकलन बाखंया प्राचीन पद्धति जुइधुंकल। थज्या:गु तारतम्यया सहायता मकासे जीवनया तत:धंगु समस्या व विषय कहानी सफलतापूर्वक मूर्त जुयाच्वंगु विदेशी कहानीत क्रीसं आपालं

खनाच्वनागु दु । अथे जूगुलिं थौं कन्हय्‌या दृष्टि बाखं घटना–तारतम्य तथा कथा गठनया साधारणतम् स्पर्शय् मनुष्य समाजया गंभीर मनोदशा, कार्यकलाप आदि सत्यता व विचित्रताय् सरल, स्वाभाविक व गतिशील रुपं अभिव्यक्ति बीगु ।

थौं कन्हय् मानव समाज व मानव चरित्रया मनोवैज्ञानिक अध्ययन तथा चरित्रात्मक विश्लेषणं सत्यताया सुन्दर, हृदयस्पर्शी दृश्य पेश याय्‌गु आधुनिक कथा शैली जुयाच्वंगु दु । कथावस्तु या घटना तारतम्यया विशेष लिधंसा तक नं म्वाःला वय् धुंकल । थथे स्थूल घटना वा विषयवस्तु तक नं कहानीया अनिवार्य तत्व मखया वःबलय् अद्‌भूत व अनेक घटना–जंजालय् अवलंबित बाखंया चमत्कारिक कौशल क्यनेगु पद्धति थौं कन्हय्‌या दृष्टि आधुनिक जूसां नवीन मखय् धुंकल । प्रेमबहादुरया बाखनय् थ्व हे शिल्प–शैलीया कला विद्यमान दु । चित्तधरया 'थःगु हे मूर्ति' व च्वय् धयाथें पूर्ण 'पथिक' या 'जिगु इहिपा', उद्‌घाटन' आदि नं थ्व हे कलाया कोटी वः । आश्चर्यजनक व अकाल्पनिक परिणाम प्रस्तुत याय्‌गु लागि उखें थुखेंया घटना ठ्याकठुक जोरय् यानाः बाखं माः हनेगु आधुनिक कहानीया कला मखु । थज्याःगु कहानी स्वाभाविकता व मनोविज्ञानं यक्व हे तापाइ । प्रेमबहादु-रया उल्लिखित कहानी घटना–तारतम्य व वैचित्र्य–कौशल–प्रधान जुयाः स्वाभाविकता व वास्तविकता गौण जूगु दु । उकिं गनं गनं बाखं कृत्रिम थें अनुभव जू ।

प्रेमबहादुरया बाखनय् सिकं बाखंया वर्णनय् सरलता दु। भाषाय् अधिकारिक प्रौढता दु, परिमार्जन दु। बाखंया शैली स्यत्लाः सलेलल बाः वं, अयसां मौलिक मधया।

प्रेमबहादुरया बाखं प्रायः उद्देश्यपूर्ण जू, अले लक्ष्यमय। 'न्हुपुः' या बिचारधारां चवमिया थ्व सामाजिक उत्तरदायित्व स्पष्ट जू–"च्वमि धयाम्ह आक्सय् च्वंगु सुरः थें अथवा लः वंथाय् वनीम्ह न्या थें जक मजुसे स्यंलँय् च्वंगु मत थें जुइमाः धयागु जिगु विचार।" थ्वहे उद्देश्य धूःवांया च्वखँय् नं दु। तर उद्देश्य वा संदेशं बाखं भाराकान्त जुल धाःसा व बाखं मखयाः सिद्धान्तया कोरा साधनय् थें जू वनी। बुद्धिष्टतय्गु 'जातक' वा पण्डित-तयगु 'हितोपदेश' धाय् थें।

वस्तुतः जीवनय् छगू न्हूगु कथं क्रान्ति हयगु वा न्हूगु ढंगं जीवन हनेगु, समाज दयकेगु विचारं 'ती' या च्वमि आपालं उत्तेजित। थौं समाजय् गुगु ज्या याय् मज्यू अथवा मभि व निषेध ठहरय् जुयाच्वंगु खः वयागु आधार अनीति–मूलक व तथ्यहीन धइथें चायाः पुलांगु परिपातिया थासय् न्हूगु चलन हनेगु सैद्धान्तिक कुत वय्कःया बाखनं क्यं। 'प्रगतिया त्वाथलय्' या केशरीं ज्वंगु लँपु थ्व स्पष्ट याः। बाखनय् गनं आदर्शया पःखाः मदु– बरू दुनाच्वंगु तस्वीर दइ। यथार्थया लँय् दुख सियाः सामाजिक बन्धन व पीर–बाधा सहयानाः सफल जुयाच्वंपिं व दुख भोग यानाच्वंपिं यथार्थवादी पात्र हे प्रेमबहादुरया प्रतिनिधि खः। उकिं पात्र सुरा जू, इमिके म्वाःम्ह मनूया हि दु। केशवलालया

रसिक पात्र, पथिकया थकित, दुखित व चित्तरया सुखि, भला-दभि पात्र थें मखया: प्रेमबहादुरया पात्र क्रान्तिकारी जू । तर बाखंया स्वाभाविक वातावरणं पात्रया चरित्र निर्माण जुया: पात्र क्रान्तिकारी खने मदुसे, ह्लापा व व्यक्ति हे क्रान्तिकारी, उकिं वयात ल्व:गु कथावस्तुया वातावरण सृष्टि जुयाच्वंगु थें खनेदु । थुकिं याना: पात्र व्यक्तित्वशाली जुसां कृतिमता मतं अर्थात पात्रया स्वतन्त्र चरित्र व स्वेच्छापूर्ण स्थिति विकसित स्वतन्त्र व सजीव पात्र मखया: लेखकं सृष्टि या:ह्म नकलि मनू थें च्वं । वास्तवय् पात्र कथाकारया सृष्टि ख:सां लेखकया इच्छानुकुल वयागु व्यक्तित्व व मानवीय कमजोरीनाप ल्विता: पात्रया स्वतन्त्र सत्ता हनन याय् मज्यू । आखिर मनू थें तुं पात्रतय्के नं कमजोरी, दुर्गुण तथा भिंगु चरित्र दइ । थ्व मानवीय दशाया यथार्थ मनोविश्लेषण जुइमा: । तर प्रेमबहादुरया बाखनय् मनोविश्लेषणात्मक शुक्ष्मता मदु । हकनं स्वभावया टेकी बोली थें बाखं व वय्क:या पात्रतय्गु रुप नं यथातथ्यपूर्ण व इति वृतक जू ।

'ती' सफू सिद्धान्तत: खिमिलाया नगु थें थी । पुलांगु सामाजिक रितिथिति, प्राचीन नैतिकता, आदर्शया खण्डन तथा न्हूगु नैतिकता व आदर्शया स्थापना सहानुभूति, संग्रहीत 'ती' या बाखनं वयं । 'प:खा:' थें हे (अक्र अप्र: निर्देशात्मक) 'प्रगतिया त्वाथले,' 'सतित्वया मू' 'सज्जाह्', 'बाखं' नैतिकता: प्रति विद्रोह् ख: । तर 'ज्यापू', 'ती', व 'सतित्वया मू' सैद्धान्तिक दृष्टिकोणं मतभेदपूर्ण जू । थुलि जक मखु मख्यंगु गथि थें विचारधारा ख:गु

दु । 'ज्यापु' बाखं हे ह्लापां काय्– 'ज्यापु' या नायो खः छह्म गरीवह्म ज्यापु । बाखंया संदेश खः– गरीवत नं तःमि जुल धाःसा धनीतय्गु व्यवहार – वचन थें हे शोषणमय, निष्ठुर व अविवेकी जुइ यः । थथे गरीव वर्गया नैतिकता, विवेक भ्रातृत्व व सहयोगी प्रति कथाकारया विद्रूप व आक्षेप व विरोध अविश्वासपूर्ण जू । छाय्धाःसा 'ज्यापु' बाखंया नायो अष्टनारां व्यक्ति ज्यापु जक मजुसे ज्यापु वर्गया प्रतिनिधि रूपय् चित्रित जूगु दु । उकिं अष्टनारांया शोषण नीति व अहं व्यक्तिया दुश्चरित्र मखयाः ज्यापु जाति वा निम्न वर्गया थःयासिकं क्वथ्याःपिंत क्वत्यला तय्गु मनो-भावना धयागु संकेत याः । कारण च्वय् धयाथें 'ज्यापु' शिर्षकं ज्यापु वर्गया व्यक्ति अष्टनारां क्रुर व शोषक मखयाः अष्टनारां ज्यापुया 'ज्यापु' वर्ग हे क्रुर व शोषक धयागु अर्थय् नं स्पष्ट जू । गरीबतय् मौका मदुगुलिं जक खः, मौका वल कि जा थःह्मं नं यःयासिकं क्वथ्याःपि गरीवतय्गु हि त्वनेगु मवःतू । थ्व भावना वा विचार गुह्म छह्म व्यक्ति धनी जुइमा वा गरीव – या लागि चित्रित याय्फु, छाय्धाःसा धनी वर्गय् नं छह्म–निह्म गरीव प्रति सद्विचार तइपिं दया याइपिं गय् मदइ धाय् ? गरी व शोषित वर्गय् नं छह्म जक जूसां नं क्रुर व्यक्ति दइ मखु धाय् मफु । परन्तु थथे दय्वंतुं धनीतय्गु वर्ग संपूर्णतः दयावान शोषण नीति मदुपिं सुनां धाय् फइ गरीवया लागि ? थःगु वर्ग स्वार्थ वर्ग विभाजित समा-जय् छक्वलं तनी मखु । अथे हे तुं छह्म क्रुर व्यक्ति दत धाय्वं व व्यक्तिया निम्न वर्ग हे क्रुर वा शोषक गथे धाय् ? थथे 'ज्यापु'

बाखनं कथाकारया मत्यंगु वर्ग-दृष्टि, स्वःगु राजनीति अथवा संद्धान्तिक अस्थिरता प्रकट या: ।

'तों' या मुख्य संदेश व आशय् खः- कृत्रिम सौन्दर्यया परित्याग । प्रकृति यब्यूगु सौन्दर्य प्राप्त याय्‌त स्वतधा:सा वं धोखा नइ । प्राकृतिक सौन्दर्य स्वाभाविक व सत्य खः, आर्टिफिसियल सौन्दर्य कृत्रिम । थथे कृत्रित सौन्दर्यया विरोध याना: कलायागु अवहेलना जूवंगु दु । कृत्रिम सौन्दर्यया परित्याग याना: जीवन न्ह्याकेत स्वय्‌गु केवल सन्यासीतय्‌त जक साध्य जुइ । जीवनयात संकुचित परिधी तया: वैज्ञानिक विकासं वृहत जीवनया सत्यता प्रिय उदासिनता छगू थकित व निराशजनक विचार धाय् मारित वल ।

" सतित्वया मू " बाखनय् नं थज्या:गु हे विरोधाभास दु । नानारंगया प्रलोभनय् क्यंका: सतित्व स्यंका: त्व:ता बीपि मिजं-तय्‌के बदला काय्‌मा: - बाखंया उद्देश्य सामान्य दृष्टि ठीक धाय् फइमखु । तर सतित्वया मू छु ? थ्वयागु विश्लेषणया रूपय् रम्भाया आदर्श छु खः रम्भाया वाक्यं हे सी दु - " जि थौंतक गुलि पाप याना च्वनागु खः । पापया बदला काय्‌त हे जक याना च्वना । बदला काय् धुन ... ... । आ: जि छिमि सोम्ह अबुनाप सति वनेगु । " गुम्ह बदमाशं याना: रम्भाया जीवन धू जुल, गुम्हेसिया बदला काय्‌त गुलि पाप याय् माल, बदला काय्‌गु प्रतिशोधया भावनां याना: हे व म्वाय् फत, व हे रम्भा बदला काय् धुंका: वहे मिजंनाप सति वन। अन्यायी भा:पा: हत्या यानाम्ह

बदमाशनाप सति वनेगु धर्म तथा आदर्श व कर्तव्य दयनेगु कथा-कारया विचार कोरा आदर्शवाद जक खः न थुकी सिद्धान्तया उच्चता दु न बल्लाःगु तर्क । थन रम्भाया प्रतिशोधात्मक आदर्श व कर्तव्यं आखिरय् पतिति पति (पति मखु बदमाश, दुराचारी) या मृत आत्माया न्ह्यःने आत्मसमर्पण यानाः सति वनेगु थें ज्याःगु कुप्रथाया नं सरण कायमाल । थ्व व आःमहत्याय् छुं मपाः । रम्भाया बदला कायगु टेक तथा आदर्श तथ्यहीन व फुस्लु धांक जक जुल । थ्वयागु छुं उपयोगिता, नैतिकसार सैद्धान्तिक स्थिरताय् मुल्य मदु । 'सतित्वया मू' बाखनय् प्रेमबहादुरया प्रतिशोधात्मक जीवनया अस्थिरता व पारस्परिक विरोधी विचारया मनोवैज्ञानिक जः दु । आखिर कृति लेखकया दैनिक जीवन व्यक्तिगत अनुभूतिया प्रतिच्छाया हे मखु ।

सत्यमोहन जोशी – अथेला च्यादँ न्ह्यः हे 'निम्ह मचाया मां' नामं सत्यमोहन जोशीया स्वपु बाखं 'मूलँपुया तँसा' सफुती हे यानाः पिहाँ वय् धुंकूगु खः । बाखं पुचलय् नं छपु 'परिचय' प्रकाशित जूगु दु । मेमेगु क्षेत्रय् जोशीया अनेक सफू पिहाँ वःसां बाखंया क्षेत्रय् साप म्ह–फुत्कार जक धाःसां ज्यू । जोशीया बाखनय् बाखं दय्फु, तर बाखंया कला मदु । घटना दइ, परन्तु वयागु सुक्ष्मता मदु । शिक्षा उपदेश दु, तर थ्वयात दुथ्याकाः हार्दिक व मार्मिक दयकेगु कौशल मदु । जोशीया बाखं घटना प्रधान व सुधारवादी खः । सुधारया भावनां हे प्रेरित

जुयाः ' निन्ह म्चाया मां ' व ' गुठिपाः' च्वःगु खः । खजा प्रेमचन्द्रया गुलिखे बाखनय् सुधारवादी दृष्टिकोण व्यक्त जू तथा स्वयं प्रेमचन्द्रं बाखंया विधान व प्रणाली मत्वःगू तथा गौण शरीरय् आत्मसुधा च्वं थें तनाच्वंगु दु । जोशी सुधारवादी आदर्शया लँजुवाः जुयाः बाखनय् न्वानाच्वंगु खनेदु । गुगुं मौलिकता व कहानी–कलाया टेक्निक मदु । उकिं आधुनिक कहानी साहित्यया प्राथमिक अवस्थाया रुप जोशीया बाखनय् दु । वाखंया मा:- हनाः कथाकारं थःगु मनोवाञ्छापूर्ण याय्त स्वः थें 'तसवीर' बाखंया धाःसा जूगु दु । वातावरण ग्वय्गुली असफल जूगुलिं स्वाभाविक मजू । शायद उकिं हे जा मखुला जोशीजुं बाखं नं उस्त च्वया मदी । अले धाय्माल्ति वल बाखंया क्षेत्र जोशीया मखु थें च्वं ।

आशाराम शाक्य– जोशी थें तुं ७/८ दँ न्ह्यःनिसें बाखं च्वमि खः शाक्य । १०७७ सालय् तिनि वय्कःया छगू संग्रह "हिलाबुला" पिहाँ वल । थुकेया बाखं विभिन्न पत्रिकाय् प्रकाशित जुइधुंकूगु खः । कहानी प्रायः घटना प्रधान व वर्णनात्मक । बाखंया ग्वःगू अंग दु उकी घटना प्रधान व वर्णनात्मक दकलय् अःपुगु व निम्न कोटिया धयागु निरूपकतय्गु धापू दु ।

शाक्यया बाखंया विषय व क्षेत्र खः विशेष यानाः मिसा मिजंया प्रेम । बाखनय् वैवाहिक वस्तु–समस्याया स्वःगु गथि पयनेगु प्रयास दु, अथवा व्वहे उलझनया गार्हस्थ–स्थिती बाखं

चा:चा: हिलाचवन । केशवलालया प्रभावं शाक्य अप्रभावित मधाय् फइ । केशवलालया विषय व पकडया क्षेत्रं पिने आशाराम शाक्य मला: । छगू हे रोगया निम्ह विरामी थें भा:पा: । सेक्स मनुष्य जीवनया छगू आकर्षक अंग खः, अभिन्न खः । विशेष याना: कथा–साहित्यय् (बाखं उपन्यास) थ्वयागु मनोवैज्ञानिक विश्लेषण, चित्रण व अन्तरद्वन्द्व अवश्य नं प्रत्यक्ष वा अप्रत्याशित रुपय् पिज्वइ च्वनी । तर थ्वयागु सुक्ष्म विश्लेषण व मानव प्रवृतिया आन्तरिक स्वभावतः उक्त निम्हं कथाकारया बाखनय् स्वस्थसाथ प्रतिविम्वित मजू । आशारामया सिकं मनोविश्लेषणात्मक चित्रात्मकताया गहिराइ केशवलालया बाखनय् दु । अप्नं सर्वत्र यौनिक उच्छृङ्खल संस्कारं ब्वःगु पात्रतय्गु व्यवहार व वातावरणं याना: थ्वयागु स्वस्थ व स्यल्ला: पह: सुना वन, गम्भीरता मवल । थथे यौवनिक अस्य: तालया क्रिया विशेष (तर स्यमला:निगु) आशारामया नं खना । 'भाइदाईया आत्मकथा' लय् कमला बिया छ्वय्गु खँ कया: भाइदाइया चरित्र क्यनेगु व 'पोह्लिचा' बाखनय् पोन्हिचाप्रति आशक्ति वा आकर्षणया लँपु ज्वना: युवकतय्गु चांचल्य, दुराशा व स्त्रीया स्वभाव तथा वेजातया नं छुं भचा समस्या ल्ह्वना: न्ह्या:ने ब्वय्गु लेखकं कुत: या:गु दु । थथे छपु बाखनय् त:गू समस्या ह्नेगु चलन नं शाक्यया शैली धाय्माली । 'मन्हि छपा' बाखं दकलय् चिकिहाक: । थुकी नं भा:तया मूर्खतां लिथु हल । लियु–न्ह्यथुया

सह नयाइगु स्वभावं स्याय् धातलें विषया प्रयोग भा:तयात लात, व चक्कन । तर कथाकारया लिथु बिहा: या:गु मूर्खता व खराबी वयनेगु उद्देष्य जूगुलि बाखं अस्वाभाविक थें च्वं वन । धाय्धा:सा भा:तया य:म्ह लिथुं न्ह्याथुयात विष नका: स्याय्मा:गु प्रयोजन हे मदु । बरुकंछि न्ह्याथु लिथुयात विष नके मा:गु स्थिति बाखनं व्यक्त जू ।

थ्व जुल बाखंया आन्तरिक खँ । मेगु खँ, घटना व समस्याया पहाड न्ह्याथनेवं बाखं जुइमखु । शाक्यया बाखनय् घटना तारतस्य सुथां मला: । बाखं हनेगु कलाय् कुशलता मदु । वलाइमेक्सया लँय् संघर्षया तीव्रता मदु, लिपा पर्यन्त किच: लाइगु प्रभाव प्राय: शुन्य । कहानीया गठन छ्वासु जक मखु, प्रारम्भिक अवस्थाया बाखं थें ताया, 'जि न्हिले मास्ति वल' थ्वयागु नमुना ख: । कहानी दय्केगु कृत्रिम प्रयास व अनावश्यक शृङ्गार आपा: स्वाभाविकतासिकं 'बाखनय् अनावश्यक छगू शब्द छगू लाइन नं लाय् मज्यू' धयागु सतर्कता व सावधानीया नियम थाय् थासय् चब्बुना च्वंगु दु । पोंन्हचा बाखनय् हे स्व:सां च्वय् च्वंगु च्वखँ, गुगु पोंन्हचाप्रति आकर्षकया वातावरण सृष्टि याय्त थ: कला: पाखें असंतुष्टि वयन, उकें न त्वःगु वातावरण दय्के फत, न अपाय्च्वकं प्रासंगिक हे, लिकया छ्व:सां पाठकं पा: – मपा: छु चाइ मखु । कथाकारया आत्म परिचय् जक जूवं थें च्वं । शाक्य थ्वहे लोभं संवरण याय् मफुगुलि ला: वगु जुइमा: । शाक्यया

बाखनय् छुं स्यल्ला:गु 'अन्तरद्वन्द्व' बाखं हे भा:पा: । युवतिया अन्तरद्वन्द्व व भिक्षु जूगां युवकोचित भावनाया स्वाभाविक उद्वेग एवं थ्वयागु बौद्धिक दमनं अनुशासित चरित्र बांलाक व्यक्त जू । धार्मिक पूजा-आजाय् जूगा युवकोचित मानसिक प्रक्रियाया चरित्रिक दमन जुइमखु धयागु यथार्थता बोध जू ।

शाक्यया कहानी क्षेत्र तच्वकं सीमित । छगू हे विषयया अनेक रुप विभिन्न बाखनं थ्यं । 'शंका' बाखनय् च्वंगु शंका 'जिम्ताय् मास्ति मवल' बाखनय् नं हा कया: शंका हे याना च्वनी । अ: 'हिलाबुलाय्' नं थ्वयागु किया सुलाच्वंगु दु । थथे शाक्यया मिजं पात्रतय् थ: मिसा (कला:) प्रतिया आशंका विशेष छाय् दत ? छगू आवश्यक प्रश्न ख: । मध्यकालीन संस्कारया बुलुगु नुगः - मिखाया च्वकाय् आशंकाया अद्भुत दृश्य वा प्रतिमा खना: थ: हे ग्याना च्वनी-थ:गु किपालु खना: ग्याइथें थें, शंका यानाच्वनी । थौंया स्त्री-स्वातन्त्र्य-आचरण खना: अजा:गु पुलां संस्कार मतंविनिगु दृष्टी शंका गय् मयनी । मिस्तय्गु स्वतन्त्र आचरण व पुलांपिनिगु पुलांगु संस्कार-धारणाया दथुइ अज्या:गु आशंकित व अविश्वासया मनोवृति उत्पत्ति जुइगु स्वाभाविक ख: । व वयागु हे प्रतिनिधित्व शाक्यया पात्रं यानाच्वंगु खना । गथे मिस्तय्सं मिजंतय्त शंकाया मिखां स्वइगु इमिगु अवचेतन मनय् कियाच्वंगु प्रतिक्रिया ख:, थ: प्रति हे छगू अविश्वास-कमजोरी । थ्व भावनाया प्रतिनिधित्व व इमिगु कमजोरी फाइदा यानाच्वंगु बाखं ख: केशवलालया । अथे हे थ्वयागु अ:ख: मिजंतय्गु कमजोरी

व आशंका शाक्यया बाखनं क्यन । थथे निह्म कथाकारया बाखनं सामाजिक अन्तर स्पष्ट याः ।

अले कथावस्तुया समानान्तर थें तुं पात्रया नां नं बाखनय् दोहरय् जू । शाक्य छह्म पुलांह्म हे लेखक खयाः नं च्वखँय् परिपक्वता व परिमार्जन वय् मफुगु छगू दुर्भाग्य भाःपाः ।

तीर्थलाल नःघःभनीः–न्हूपिं बाखं च्वमित मध्ये छह्म ह्लाः ज्यःह्म खना– तिर्थलाल नःघःभनी । नःघःभनीया छगू बाखंमुना "ब्वघासा" थुगुसी (१०७८) स पिहाँ वल । ब्याक्क ब्वनाबलय् बाखंया बारेय् रवीन्द्रनाथ ठाकुरं धयादीगु उद्देश्य नःघःभनी नं पालन याना दी थें ताल–"बाखं च्वय्‌गुया उद्देश्य बाखं च्वय्‌गु खः । बाखं च्वय्‌गु इच्छा जूगुलिं जि बाखं च्वया । गुगुं अभिप्रायं बाखं च्वय्‌गु ज्या जुइमखु ।"

नःघःभनीया बाखनय् थःगु मौलिकता दु । आःतक्क पिहाँ वय् धुंकूगु बाखंत दाँजय् याना स्वत धाःसा "ब्वघासा" या बाखंया छगू अलग्ग हे ख्वाःपाः खनेदइ । थुकी मेगु हे गुगुं खास उद्देश्य, खास शिक्षा, निर्दिष्ट लक्षया छुं हे प्रत्याशित रूप वा क्रिया खनेमदु । अय्‌सां नं तबि छुं दु, छुं धाः, छुं न्वाः । बाखंया हे तालय्, बाखंयागु हे पोशाकय्, बाखंया विशुद्ध वार्तालापय् अनुशासित जुयाः बाखंया आरम्भ, वयागु विकास, अले अन्त जुयाच्वनी । बाखं च्वमि गनं सुलाः स्वया च्वन धयागु तक नं आभास मजुसे लेखक तनाच्वनी । थ्वयागु बिलकुल अःखः शाय्‌मि व शाक्यया बाखनय्

वय्कः लेखकतय्गु ख्वाःपाः नि न्ह्याःने खनेदइ, न्वानाच्वंगु सः ताय् दइ। विषय-वस्तु व पात्रत संसारं अलग्ग, असंबन्धित थें अनुभव जुइ व बाखंया वयबचा दुने हे थःगु संसार निर्माण यानाः पाठकतय्त आनन्द बियाः लुःमंका तइ। विशेष यानाः 'ख्याःलं', 'कतांमधि', 'म्वय्कासा' आदि बाखनं थ्व धापूयात पुष्टि याः। थ्व गुण फुक्क बाखनय् धैथें दु। 'जू', 'लाकां खुँ' व 'इयरपीन' सामाजिक ल्वापुयात क्याः च्वइतःगु बाखं खः। थ्व बाखनय् जुलं जुइगु हानि, भिंगा तिनिगाः लिधुया खँ न्ह्यनेगुया परिणाम तथा खँ मथुसें शंका याय्गु मज्यू धइगु उद्देश्य अवश्य नं सुला मच्वं। अय्सां अभिप्रेरित व निर्दिष्ट उद्देश्यं न्ह्यब्वानाः च्वय्गु व सुधार याय्गु मनसाय भ्याः हे खने मदयाः लेखकया अभिप्राय स्वतः बाखनं मौन रूपं पिज्व गु अनुभव जुइ। थ्व कलाकारया कला–निपुणता खः। विशुद्ध बाखंया विशुद्ध स्वरूप थुकथं हे व्यक्त जुयाच्वनी। सांसारिक व सामाजिक फंद्रतं सर्वथा उन्मुक्त थें च्वनाः नं नःघःभनीया बाखं थ्वहे संसार तथा समाजया घटनाय् ब्वलंगु दु। गुगु सामाजिक यथार्थ व मानवीय प्रवृत्ति–स्वभावयात थियातःगु दु, वयागु उद्घाटन जूगु दु यद्यपि थ्व संयोगया मात्रा संतोषप्रद मजू। उंकि कलाया इमान्दारीसाथ पालन व प्रयोग यानातःगु नःघःभनीया बाखनं प्रौढतम रुप काय् मफुसां नं थ्व गुण व विशेषता मेपिं कथाकारतय्के साप म्ह ताया। पूर्ण 'पथिक' आ 'छ्याःचित्र' य् छुं भचा थज्याःगु शिल्प दु।

नःघःभनीया कथावस्तु समस्यापूर्ण व सुका स्वःगु गथि थें

न जटिल जू, न त:गु विषयं भाराक्रान्त । विशेष याना: थज्या:गु पहः घटना प्रधान बाखनय् दइ । न:घःभनीया बाखं चित्रण प्रधान व वातावरण प्रधान खः । 'जू', 'लाकां खुँ', व 'इयरपीन' चित्रण प्रधान व 'अंगू' घटना प्रधान बाखं खः । मेगु फुक्क वातावरण प्रधान । वातावरण प्रधान बाखनय् बाह्य वातावरण तथा पृष्ठभूमि नापं गुगुं छगू मानव जीवनया भावना मुख्य रुपय् दयाच्वनी । थ्वहे भावनायात कया: मेगु वाह्य वातावरणया नाप नापं विकास जुइ । 'ह्यालं' वा 'कतांमधि' बाखंया मुख्य भावना –बाखंया आधार–विशेष छुं हे मदु । अय्नं व भावनायात कथात्मक रुप ब्वय्त कथाकारं गुलि सतर्कतासाथ वातावरण सृष्टि याना: बाखं सजीव दय्कल । थज्या:गु वातावरण प्रधान बाखंया स्थान उच्च जू । साधारण साधारण खँ, साधारण पात्र, साधारण हे समस्या–थ्वयात कया: मार्मिक बाखंया मा: हनेगु कौशल सराहनीय जू । केशवलालया सरलता न:घःभनीयाके नं दु ।अले छगू हे सासलं धया यंकाच्वंगु खँ थें बाखंया आदि निसें इति तकया प्रवाह क्रमिक व धाय्माली वेगपूर्ण जू । मेगु थइनुस्यच्वंगु खँ खः सरल व साधारण वस्तुया माध्यमं हे थ:गु संस्कृति व चलनया प्रदर्शन याय्गु शैली । 'उखुन्हु', 'म्हालं', 'कतांमधि', 'भ्वय्कासा', बाखनय् थ्व सौन्दर्यया सांस्कृतिक रसास्वादन धाय्फु । कहानीया अन्त याय्गु दृष्टि स्वय्बलय् 'छधा:चित्र' गुलि मार्मिक 'ट्रेजेडी' उपस्थित याना: अन्त जूगु दु अथे हे ग्राह्यता दुगु अन्त–क्लाइमेक्स–खः 'इयरपीन' बाखंया ।

आखिरय् नःघःभनीया भविष्यय् पिहाँ वइगु बाखंया प्रतिक्षा यायां धाय्–च्वय् धंथें, नःघःभनीया बाखं ब्वनीबलय् पाठकं थःत ल्वःमनीगु बाखंया सफलता खः, तर न्हिन्हिंसिया सांसारिक व सामाजिक घाट-प्रतिघाट (घटना) नाप अरु बल्लाक संबन्ध तयाः (पाच्चिनाः) छगू अलग्गगु संसार थें ताइगु सफल संयोगह्म तिनि गुकियात जि कमजोरी नं भाःपाः–सांसारिक वसामाजिक घटना–जंजालयात आत्मसात याय् मफुगु ।

'फ्रीगु साहित्यय् वाखं' छसीकथं पिदंगु पत्रिका–

'नेपाल' – दँ ४, ल्याः ६, ने.सं. १०७६

'धर्मोदय' – दँ ११, ल्याः १२, ने.सं. १०७८

'धर्मोदय' – दँ १२, ल्याः २, ने.सं. १०७९

'धर्मोदय' – दँ १२, ल्याः ३, ने.सं. १०७९

'धर्मोदय' – दँ १२, ल्याः ४, ने.सं. १०७९

भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान [ने. सं. १०४६]
जुया झीगु साहित्यय् बाखं ने. सं. १०४७–७८ तक
पिदंगु नेपालभाषाया बाखंयात कया: थियात:गु थथे छ्यायसं
सुने हया । वय्‌क: भाजु न्हापां शिक्षक, अनं ने. रा. प्र.
प्रतिष्ठानय् विद्वत वृत्ति दुह्म, आ: वय्‌क: साझा प्रकाशनया
महा–प्रवन्धक ख: । वय्‌क:यात "कवि व्यथित र काव्य
साधना" कृतिइ मदन पुरस्कार प्राप्त जूगु दु । वय्‌क:
नेपालभाषा साहित्य व नेपाली भाषा साहित्यय् काव्य व
निबन्धय् दुथ्याना: नं विशेष समालोचना क्षेत्रय् नां जा: ।
अज्या:गु स्थान दुम्हसिया रचना–समालोचना कृति पिथने
खना: लय्‌ता: ।()

दे्गा: स्हिच्चा सफू